

УДК 37.013.32:004:070(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12\(30\)-331-345](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-331-345)

Лабенко Оксана Вікторівна кандидат філологічних наук, доцент, кафедра іноземних мов історичного та філософського факультетів, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-5335-3331>

Шакун Наталія Валеріївна кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії і суспільних наук, НУ «Чернігівська політехніка», Чернігів, <https://orcid.org/0000-0003-2761-9965>

Зайка Тетяна Петрівна кандидат філософських наук, старший дослідник, завідувач сектору науково-дослідної роботи, відділ науково-дослідної роботи та атестації наукових кадрів, Державна наукова установа "Інститут модернізації змісту освіти", м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-6527-6604>

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню критичного мислення та медіаграмотності в цифрову епоху та їх впливу на українську освіту. Зазначено, що в цифрову епоху критичне мислення та медіаграмотність стають надзвичайно важливими компетенціями для кожної людини. Швидкий розвиток технологій та доступ до великої кількості інформації роблять нас уразливими перед маніпуляціями, дезінформацією та фейковими новинами. Особливо це актуально для освіти в Україні, де інформаційна війна останніми роками набула неабиякого розмаху.

Розглянуто сутність критичного мислення та медіаграмотності. Зазначено, що під час навчання медійній грамотності здобувачі освіти опановують навички безпечного використання медіа, розвивають уміння виражати свої думки, формувати власну точку зору та брати участь у суспільному житті. Важливим складником медійної грамотності є здатність аналізувати медійне оточення, критично сприймати інформацію з медіа та висловлювати своє ставлення до подій і явищ через медійні засоби.

Також зауважено, що в контексті медійного простору критичне мислення – це складний процес рефлексії, який об'єднує асоціативне сприйняття, синтез, аналіз та оцінку роботи медіа в суспільстві, а також медіатекстів, що доходять до нас через засоби масової комунікації.

Розглянуто можливості, які відкриває критичне мислення та медіаграмотність для української освіти в цифрову епоху, а також виклики, що їх супроводжують.

У висновку зазначено, що зі зростанням впливу цифрових медіа підвищується значення відповідального ставлення до них освітян, батьків, уряду та суспільства загалом. Важливо, щоб усі суспільні групи спільно працювали над забезпеченням якісної освіти, приділяючи значну увагу розвитку критичного мислення та медіаграмотності. Тільки так Україна зможе підготувати обізнаних та компетентних громадян, що здатні ефективно функціонувати в цифрову епоху, повною мірою використовуючи її можливості та впоратися з будь-якими її викликами.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, інфомедійна грамотність, критичне мислення, цифрова епоха, виклики, можливості, українська освіта.

Labenko Oksana Viktorivna PhD in Philology, Associate Professor, Department of Foreign Languages for Faculties of History and Philosophy, Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-5335-3331>

Shakun Nataliia Valeriivna PhD in Philosophy, Associate Professor, Head of the Department of Philosophy and Social Sciences, Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, <https://orcid.org/0000-0003-2761-9965>

Zaika Tetiana Petrivna PhD in Philosophy, Senior Researcher, Head of the Sector, Department of Research Work and Certification of Scientific Personnel, Sector of Research Work, State Scientific Institution "Institute of Education Content Modernization", Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-6527-6604>

CRITICAL THINKING AND MEDIA LITERACY IN THE DIGITAL ERA: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINIAN EDUCATION

Abstract. The article is devoted to the study of the importance of critical thinking and media literacy in the digital age and their impact on Ukrainian education. It is noted that in the digital era, critical thinking and media literacy become extremely important competencies for every person. The rapid development of technology and access to a large amount of information make us vulnerable to manipulation, misinformation and fake news. This is especially relevant for education in Ukraine, where information warfare is of great importance.

The essence of critical thinking and media literacy is considered. It is noted that during media literacy training, students learn the skills of safe media use, as well

as the ability to express their opinions, form their own point of view and participate in public life. An important part of media literacy is the ability to analyze the media environment: critical perception of information from the media and the ability to express oneself through media means

It is also noted that in the context of media and media texts, critical thinking is a complex process of reflection that combines associative perception, synthesis, analysis and evaluation of the work of media in society, as well as media texts that reach us through mass communication.

The challenges and opportunities of critical thinking and media literacy for Ukrainian education in the digital age are considered.

The conclusion states that as the influence of digital media grows, so does the responsibility for educators, parents, government, and society in general. All these parties must work together to ensure quality education with elements of critical thinking and media literacy. Only in this way will Ukraine be able to prepare knowledgeable and competent citizens who will be able to function effectively in the digital era and cope with the complex challenges and opportunities it brings.

Keywords: media education, media literacy, infomedia literacy, critical thinking, digital age, challenges, opportunities, Ukrainian education.

Постановка проблеми. У цифрову епоху, коли інформаційний простір розширюється з неймовірною швидкістю, здатність до критичного мислення та медіаграмотність стають надзвичайно важливими компетенціями для кожного з нас. Споживання і поширення інформації стає легким і швидким завдяки доступності інтернету та соціальних мереж, але разом із цим зростає й ризик поширення фейкових новин, маніпуляцій та нечесної інформації.

Українська освіта має зробити вагомий внесок у подолання цього виклику. Навчити молоде покоління аналізувати інформацію, визначати її достовірність та перевіряти джерела стає першочерговим завданням, яке вимагає розвитку критичного мислення, вміння ставити запитання, шукати альтернативні точки зору й переборювати поспішність та емоційні реакції.

Водночас ця епоха пропонує нам безмежні можливості для навчання та саморозвитку. Онлайн-курси, вебінари, відкриті лекції – все це дає змогу кожному з нас постійно поповнювати свої знання та відкривати нові горизонти. Доступність інформації сприяє розвитку медіаграмотності, адже вміння обирати надійні джерела та аналізувати інформацію стає незамінним у цьому невпинному потоці новин та даних.

Саме тому в сучасному цифровому світі навички критичного мислення та розуміння медійної ситуації стають ключовими для розвитку нашого суспільства та освіти. Вони допоможуть навчальним закладам створити умови, за яких здобувачі освіти зможуть самостійно визначати, яку інформацію вони сприймають та як її розуміють. Це дасть змогу молоді взяти на себе відповідальність за те, як вони використовують інформацію, що

публікується в медіа. Розвиваючи ці навички, ми робимо освіту справжньою силою для позитивних змін у нашому суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти впливу критичного мислення та медіаграмотності на українську освіту розглядали такі науковці: М. Антонченко [1], В. Байдик [8], І. Наумук [4], О. Невмежицька [5], О. Тягло [9] та ін.

Так, у статті М. Антонченка [1] досліджується взаємозв'язок між медіаосвітою, інфомедійною грамотністю та критичним мисленням. Автор аналізує поняття «критичне мислення», розглядає його характеристики, основну функцію, складники та етапи розвитку і доходить висновку щодо необхідності постійного розвитку критичного мислення серед педагогів протягом усієї їхньої професійної діяльності. Також підкреслюється, що критичне мислення є основою для формування загальної медіаосвіти.

І. Наумук у своїй статті [4] досліджує особливості впровадження та значущість розвитку медіаосвіти в Україні. Автор наголошує на важливості медіаосвіти та медіаграмотності, які відкривають численні переваги як для здобувачів освіти, так і для викладачів. Це сприяє розвитку навичок оцінки інформаційної безпеки, вмінню розумно використовувати джерела інформації, оцінювати їх достовірність та співвідношення, а також правильно організовувати інформаційний процес. Медіаосвіта відкриває широкі можливості для розвитку інтелектуального та творчого потенціалу, а також критичного мислення.

О. Невмежицька [5] розглядає проблему формування критичного мислення особистості в сучасних умовах інформаційного вибуху. У контексті швидкого росту інформації важливим стає завдання розвивати здатність особистості до пошуку, аналізу та правильного використання інформації. Стаття вказує на позитивний та негативний вплив мас-медіа на особистість. Зазначено, що за умови правильного використання медіа можна сприяти духовному збагаченню дітей і молоді, підтримувати їхнє соціальне зростання, поглиблювати знання, розвивати мислення, спрямовувати на професійний розвиток. Також у статті наведено приклади програм, спрямованих на розвиток критичного мислення особистості засобами медіаосвіти з використанням різних методик його формування, що допоможе надалі уникнути багатьох зовнішніх маніпулятивних впливів і завдяки цьому стати більш упевненим у собі в реальному житті.

У статті О. Тягло [9] розглянуто основні соціальні чинники, які впливають на процес навчання критичного мислення. Учений дослідив також природу критичного мислення з погляду креативності й турботливого мислення, розглядаючи їх як взаємодоповнюючі складники вищого рівня мислення.

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі критичного мислення та медіаграмотності в цифрову епоху та їх впливу на українську освіту.

У цій роботі ми розглянемо сутність критичного мислення та медіаграмотності, зупинимось на викликах, які вони ставлять перед сучасними освітніми системами, та зосередимося на можливостях їх подолання.

Виклад основного матеріалу. У цифрову епоху критичне мислення та медіаграмотність стають надзвичайно важливими компетенціями для кожної людини. Швидкий розвиток технологій та доступ до великої кількості інформації роблять нас уразливими перед маніпуляціями, дезінформацією та фейковими новинами. Особливо це актуально для освіти в Україні, де інформаційна війна останніми роками набула неабиякого розмаху.

Медіаосвіта – це система навчання, яка спрямована на розвиток медійної грамотності та здатності критично аналізувати, розуміти і використовувати масові медіа. Вона охоплює різні аспекти: від розуміння медійних засобів до здатності розрізняти факти від дезінформації, творчо використовувати медіа для власних цілей тощо.

Однією з ключових характеристик медіаосвіти є її спрямованість на розвиток особистості. В контексті сучасних технологій та поширення медіа можливостей, особливо в онлайн середовищі, розвиток медійної грамотності стає дедалі більш важливим. Люди мають вміти адекватно сприймати та аналізувати інформацію, зокрема масові повідомлення, соціальні мережі, відео та інші медійні формати. Це допоможе їм уникнути споживання фейкової інформації, розуміти медійні маніпуляції, а також зробить можливим творчий підхід до використання медіа для навчання, розвитку та комунікації.

Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа може бути розглянута на різних рівнях – глобальному, національному, регіональному тощо. Кожен рівень має свої особливості, адже він враховує культурні, соціальні та політичні контексти конкретної території. Наприклад, медіаосвіта на глобальному рівні може включати аспекти міжнародної співпраці, культурного обміну та спільної роботи для підвищення медійної грамотності у всьому світі. У свою чергу, медіаосвіта на національному рівні може бути направлена на вироблення внутрішнього медійного контенту, адаптованого до особливостей національної культури та соціальної дійсності.

Також важливо зазначити, що медіаосвіта може бути реалізована через різні педагогічні підходи та методи, включаючи формальне навчання в школах та університетах, навчання в позашкільних закладах, онлайн-курси, тренінги для вчителів та батьків, медійні кампанії тощо.

Згідно з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні, медіаосвіта охоплює частину навчального процесу, спрямовану на формування медійної грамотності в суспільстві та підготовку особистості до безпечної та результативної взаємодії з сучасними мас-медіа. Це стосується як класичних засобів масової інформації (газети, радіо, кіно, телебачення), так і новітніх

медіа (комп'ютерне спілкування, інтернет, мобільні телефони), з урахуванням постійного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [2].

Багато вчених розглядають медіаосвіту як процес навчання та оволодіння медіаграмотністю. Адже людина набуває необхідних навичок та знань для ефективного сприйняття, аналізу й використання інформації, що поширюється через різноманітні медійні канали. Такий підхід спрямований на підготовку особистості до життя в інформаційному суспільстві, де медіа відіграють ключову роль у формуванні думок, цінностей та поведінки.

Загалом, розглядаючи медіаосвіту як інтелектуально-комунікативну мережу, ми виокремлюємо два важливі аспекти.

1. *Аналіз структури та впливу медійних засобів масової комунікації.* З одного боку, дослідження відносин між різними рівнями медійної мережі (світової, державної, регіональної тощо) дає змогу розкрити, як інформація, думки та ідеї поширюються через цю мережу, як вона організована та як впливає на суспільство. Аналізуючи медійну структуру, можна виявити, які групи та індивіди мають доступ до ресурсів масової комунікації, як розподіляється влада над інформаційними потоками і як це впливає на формування громадської думки та сприйняття подій.

2. *Навчання медіаграмотності та розвиток особистості.* З іншого боку, медіаосвіта як мережа вказує на важливість навчання і розвитку особистості в контексті інформаційного суспільства. Це означає, що люди мають володіти навичками аналізу, критичного мислення та відповідального споживання інформації, яку вони отримують через медійні канали. Розвиваючи медіаграмотність, особистість стає здатною ефективно сприймати, оцінювати та реагувати на медійні повідомлення, що забезпечує їй більш глибоке розуміння навколишнього світу й можливість усвідомленого впливу на нього.

Видатний медіапедагог і теоретик медіа Л. Мастерман визначив сім причин, які обґрунтовують пріоритетність та актуальність медіаосвіти в сучасному світі [11].

1. *Високий рівень споживання медіа та насиченості сучасних суспільств засобами масової інформації.* Зростаючий обсяг доступної інформації та поширення медійних засобів роблять медіа невід'ємною частиною сучасного життя.

2. *Ідеологічна важливість медіа та їх впливу на свідомість аудиторії.* Медіа не лише поширюють інформацію, а й формують думки, цінності та уявлення людей, сприяючи утворенню суспільних уявлень і поглядів.

3. *Швидке зростання кількості медійної інформації та посилення механізмів управління нею.* Розширення каналів розповсюдження інформації вимагає від людей здатності ефективно фільтрувати та аналізувати навколишню інформацію.

4. *Інтенсивність проникнення медіа в основні демократичні процеси.* Медіа впливають на політику, громадську думку й ухвалення рішень у суспільстві.

5. *Підвищення значущості візуальної комунікації та інформації в усіх галузях.* Візуальний контент стає дедалі більш популярним і впливає на спосіб сприйняття і передачі інформації.

6. *Необхідність навчання здобувачів освіти з орієнтацією на відповідність майбутнім вимогам.* Медіаосвіта допомагає підготувати молоде покоління до ролі активних інформаційних споживачів та продуцентів.

7. *Наростаючі національні та міжнародні процеси приватизації інформації.* Розвиток медійних компаній і мереж приводить до зростання впливу окремих структур на медійний простір, що може вимагати розвитку медіаграмотності для збереження різноманітності думок та інформаційної свободи.

Отже, медіаосвіта важлива у формуванні критично мислячих та інформаційно-компетентних громадян. Вона допомагає людям розвивати навички аналізу, оцінки та критичного сприйняття медійного контенту, що є ключовим для розуміння складної інформаційної дійсності.

На нашу думку, у сучасному інформаційному суспільстві медіаосвіта є важливим інструментом для забезпечення інформаційної грамотності та відповідальності. Вона сприяє розвитку освічених та свідомих громадян, здатних ефективно сприймати, аналізувати та використовувати інформацію для особистого і суспільного розвитку.

Нині дуже важливо навчити людей розрізняти об'єктивну інформацію від фейкових новин, маніпуляцій та пропаганди. Саме цьому покликана допомагати медіаосвіта.

Окрім того, медіаосвіта сприяє формуванню здатності до конструктивного діалогу та обговорення різних поглядів. Вона навчає поважати різноманітність точок зору та культурних переконань, сприяючи побудові толерантного та відкритого суспільства.

Особливо важливою є медіаосвіта для молодого покоління. Молоді люди сьогодні знаходяться в постійному контакті з медіа, а їх погляди та переконання можуть значно впливати на те, як вони сприймають світ. Медіаосвіта допомагає підготувати їх до взаємодії з медіа в критичний та свідомий спосіб.

Зростаючий обсяг і різноманітність інформації, доступної завдяки розвитку інтернету та соціальних мереж, підкреслює важливість розвитку медіаграмотності.

На думку І. Намук, медіаграмотність є здатністю людини ефективно використовувати, аналізувати та оцінювати медійну продукцію [4, с.163]. В. Байдик стверджує, що медійна грамотність означає готовність до використання ресурсів і можливостей глобального медіасередовища [8, с. 7]. На його думку, медійна грамотність може охоплювати такі аспекти:

1. *Соціальний аспект* пов'язаний із розумінням того, як медіа впливають на суспільство та індивідуальні погляди. Медійно грамотна людина розуміє важливість вибору джерел інформації, розрізняє об'єктивність та приховані мотиви, вміє розпізнавати фейкові новини.

2. *Етичний аспект* означає розуміння чинників, пов'язаних із використанням медіа: повагу до приватності, розуміння наслідків розповсюдження недостовірної інформації та вміння поводитись етично в цифровому середовищі.

3. *Культурний аспект* стосується розуміння культурних відмінностей у змісті й формі подачі інформації. Медійно грамотна особа розпізнає культурні особливості, поважає різноманітність культур і здатна уникнути неправильного тлумачення або образи інших.

4. *Технологічний аспект* означає можливість ефективно використовувати медійні технології та інструменти, застосовуючи, зокрема, навички пошуку й перевірки інформації, здатність адаптуватися до нових медійних платформ та засобів.

Під час навчання медійної грамотності здобувачі освіти опановують навички безпечного використання медіа, а також навчаються висловлювати свої думки, формувати власну точку зору та брати участь у суспільному житті. Важливим складником медійної грамотності є здатність аналізувати медійне оточення, критично сприймати інформацію з медіа та висловлювати своє ставлення до подій і явищ через медійні засоби [8, с. 7].

Медіаграмотність має на меті забезпечити сприйняття та використання сучасних медійних засобів у цифровій формі, а також сформувати практичні навички розумного використання цифрових технологій. Вона дає змогу аналізувати та критично оцінювати медійну інформацію у вигляді зображень, звуків і повідомлень, які ми зустрічаємо в повсякденному житті та які важливі для сучасної культури. Зокрема це навички розумної комунікації з використанням інформаційних технологій. Медіаграмотність стосується всіх видів медіа, як-от телебачення, кіно, радіо, преса, інтернет та інші цифрові комунікаційні засоби.

У контексті медіа та медіатекстів критичне мислення – це складний процес рефлексії, який об'єднує асоціативне сприйняття, синтез, аналіз та оцінку роботи медіа в суспільстві, а також медіатекстів, що доходять до нас через засоби масової комунікації [5, с. 116].

На нашу думку, критичне мислення є невід'ємною складовою сучасної медіаосвіти. Воно передбачає здатність аналізувати, оцінювати та розуміти різноманітні медійні повідомлення, відтворювати їх сутність та вплив на суспільство. Критичний підхід до медіа дає змогу поглиблювати розуміння того, як медіа впливають на наші переконання, поведінку та сприйняття світу.

Уміння критично мислити не можна вважати «абсолютною зброєю», однак без цих навичок ми стаємо практично беззахисними перед витонченою

брехнею та маніпулятивними технологіями численних недостовірних мас-медіа, які часто ґрунтуються на напівправді. Особливо це актуально нині, у період війни, коли медіа можуть бути використані для впливу на громадську думку [9, с. 62].

На переконання О. Пометун, критичне мислення – це особливий спосіб мислення, що включає активність, цілеспрямованість, незалежність, систематичність та рефлексивність [7]. Цей тип мислення передбачає, що в процесі навчання людина здатна: визначати проблеми, аналізувати, поєднувати інформацію з різних джерел, передбачати різні варіанти розв’язання й оцінювати їх, вибирати найкращий спосіб розв’язання завдання або визначення власної позиції та аргументовано висловлювати свої думки, робити свідомий вибір та діяти відповідно до нього.

Формування та розвиток критичного мислення в освітньому процесі забезпечується комплексом певних чинників (рис.1).

Розвиток критичного мислення – це постійний елемент медіаосвіти, а не її кінцева ціль. Здобуваючи медіаосвіту, людина може навчитися свідомо обирати медійні тексти, аналізувати їх, правильно розуміти, оцінювати достовірність медійної інформації, розкривати приховані значення, виявляти спроби маніпуляції, формулювати власні міркування щодо медійних текстів та творчо застосовувати здобуті знання. Ці вміння є характерними для осіб з високою медіаграмотністю.

Рис.1. Чинники формування та розвитку критичного мислення в освітньому процесі

Джерело: [1, с. 18–19]

Отже, медіаграмотна особистість здатна знаходити альтернативні джерела інформації, вміло використовувати мас-медіа для освіти й розваг і не стає жертвою маніпуляцій з боку ЗМІ та інших джерел інформації.

Процес розвитку критичного мислення проходить поетапно: від простого оцінного судження до вміння проводити глибокий багаторівневий аналіз. Існують чотири рівні критичного мислення (табл.1).

Таблиця 1

Рівні критичного мислення

№ за/п	Рівень	Опис
1	Нижчий	Формування простого оцінного судження на основі безпосереднього сприйняття предмета
2	Середній	Здатність до формулювання двох протилежних та свідомо неприйнятних поглядів на розв'язання проблеми. Пошук компромісного рішення щодо них
3	Високий	Виявлення недоліків у твердженнях через розкриття їх несумісності з загальноприйнятими положеннями та принципами
4	Найвищий	Глибокий і комплексний аналіз явищ, підходів, принципів тощо. У процесі такого аналізу виявляються всі можливі чинники впливу та умови. Оцінюється їх вплив на процес і встановлюються важливі та непомітні чинники. Також відбувається виявлення зміни ступеня важливості чинників, коли раніше недооцінений чинник набуває ваги, а раніше важливий може втратити свою значущість.

Джерело: [1, с. 19]

На нашу думку, критичне мислення та медіаграмотність є надзвичайно важливими компетенціями в сучасному цифровому світі, особливо для освіти в Україні. Споживання інформації та медійних контентів зазнали значних змін через розвиток інтернету, соціальних мереж, цифрових технологій.

Освіта має адаптуватися до цих змін та викликів, щоб забезпечити здобувачів освіти необхідними навичками для аналізу та критичної оцінки інформації. Деякі з основних аспектів, які варто враховувати в цьому контексті, включають:

1. Розвиток критичного мислення. Освіта має сприяти розвитку навичок аналізу, оцінки та критичного мислення. Здобувачі освіти мають навчитися розпізнавати логічні помилки та перекирчення фактів у медійних повідомленнях.

2. Розуміння джерел інформації. Важливо навчити здобувачів освіти відрізняти надійні джерела інформації від сумнівних або недостовірних. Вони мають знати, як перевіряти авторство, дату публікації та достовірність джерела.

3. Розвиток навичок пошуку інформації. Здобувачі освіти мають навчитися ефективно шукати інформацію в мережі, використовуючи

різноманітні джерела. Це допоможе їм знаходити різні точки зору та підтверджувати інформацію з різних джерел.

4. *Відповідальне споживання медіа.* Важливо навчити здобувачів освіти критично ставитися до медійного контенту, розуміти його вплив на їх погляди та думки.

5. *Освіта щодо кібербезпеки.* Поняття кібербезпеки також має стати частиною медіаграмотності. Здобувачі освіти мають знати про ризики в мережі, шляхи захисту своїх персональних даних та впізнавання шахрайських схем.

6. *Вправи на аналіз медійного контенту.* Організація практичних завдань, під час яких здобувачі освіти аналізують конкретні новини, статті, відео чи соціальні медіа-пости, допоможе їм засвоїти практичні навички медіаграмотності.

Загалом, навички критичного мислення та медіаграмотності мають стати невід'ємною частиною сучасної освіти, сприяючи формуванню інформованих, розуміючих та критично мислячих громадян.

Серед викликів критичного мислення та медіаграмотності для української освіти в цифрову епоху виділимо такі:

- *інформаційний шум.* Великий обсяг інформації, яка циркулює в мережі, може призвести до інформаційного перенасичення та труднощів у визначенні достовірності джерел. Здобувачам освіти потрібно навчитися виділяти найважливіші та надійні джерела інформації;

- *фейкові новини та дезінформація.* Цифровий простір став справжнім гніздом для поширення фейкових новин, спекуляцій та маніпуляцій. Здобувачам освіти потрібно розвивати навички виявлення підроблених або маніпулятивних матеріалів;

- *фільтрування інформації.* Здобувачам освіти складно відокремлювати об'єктивну інформацію від особистих поглядів, стереотипів та прихованої агітації, які часто присутні в медійних матеріалах.

Що стосується можливостей, то сюди варто віднести такі.

- *критичний аналіз.* Освіта може сприяти розвитку навичок критичного аналізу, допомагаючи здобувачам освіти розпізнавати аргументи, логіку та докази в текстах, відео та зображеннях;

- *креативність.* Цифровий світ надає можливості для створення власних медійних продуктів, що розвиває творчість та вміння виражати власну точку зору.

Під креативними здібностями розуміють сукупність внутрішніх рис людини, які виникають у процесі діяльності, що веде до інновацій. Креативна діяльність передбачає процес генерування нового через освіту і пізнання, здатність реагувати на нові професійні ситуації власними творчими ініціативами [10];

- *саморегуляція.* Оволодіння медіаграмотністю та критичним мисленням може навчити здобувачів освіти бути свідомими споживачами інформації, регулювати свій час онлайн, визначати межі між особистим і цифровим життям;

- *захист від онлайн-загроз.* Важливо навчити здобувачів освіти захищати свої особисті дані, розуміти принципи кібербезпеки та уникати шахрайства в інтернеті.

Відповідальними за розвиток критичного мислення та медіаграмотності є заклади освіти, педагоги та батьки здобувачів освіти. Інтеграція цих компетенцій у навчальний процес допоможе молодому поколінню ефективно орієнтуватися у світі цифрової інформації та забезпечить сталий розвиток суспільства.

Варто зазначити, що в 2021 році Міністерство освіти і науки та Міністерство культури та інформаційної політики уклали Меморандум про співпрацю з метою створення сприятливих умов для підвищення рівня медіаграмотності та критичного мислення населення України.

Зазначені в цьому документі напрями співпраці є чітким планом дій для розвитку медіаграмотності та критичного мислення в Україні. Ключовими напрямками є такі [3].

1. *Просвітницька кампанія з медіаграмотності.* Розвиток навичок критичного мислення та здатності перевіряти факти та джерела інформації є надзвичайно важливим у сучасному інформаційному суспільстві. Просвітницька кампанія може підвищити усвідомленість громадянами медійних маніпуляцій та допомогти їм стати більш незалежними та обізнаними споживачами інформації.

2. *Національна платформа з медіаграмотності.* Створення та популяризація національної платформи є важливим інструментом для забезпечення доступу до різноманітних навчальних ресурсів та інформації з медіаграмотності для різних груп населення.

Важливим складником реалізації цієї ініціативи є підходи до інклюзії. Інклюзія передбачає активну участь кожної дитини, незважаючи на індивідуальні особливості її розвитку, у процесі здобуття знань, культурному й суспільному житті. Вона вимагає змін і модифікацій змісту, підходів, структури та стратегії освіти з урахуванням потреб усіх дітей [6, с. 184].

3. *Публічні заходи та обговорення.* Організація публічних заходів дасть змогу залучити громадськість до обговорення та розв'язання питань, пов'язаних з медіаграмотністю та критичним мисленням. Це може сприяти підвищенню свідомості та активності громадян.

4. *Навчальний конкурс «Репортер».* Організація конкурсу спонукає здобувачів освіти до активної участі в медійних проєктах, розвиваючи їх креативність та здатність аналізувати та представляти інформацію.

5. *Інтеграція в навчальні програми.* Включення елементів критичного мислення та медіаграмотності в освітні програми допоможе інтегрувати ці навички в шкільну освіту.

6. *Проект Fact#Fake.* Цей проєкт спрямований на боротьбу з фейковими новинами та дезінформацією, і впровадження його в закладах освіти може надати додаткові засоби для навчання здобувачів освіти критично оцінювати інформацію.

7. *Міжнародна співпраця.* Співпраця з міжнародними організаціями може допомогти впровадити найкращі практики та ідеї в галузі медіаграмотності та критичного мислення.

Ці напрямки демонструють важливість спільних зусиль між різними державними органами для забезпечення ефективного розвитку медіаграмотності та критичного мислення серед населення України.

Висновки. Отже, аналізуючи виклики, які ставить перед освітою України цифрова епоха, та можливості, які вона надає, можна зробити декілька важливих висновків.

По-перше, розвиток критичного мислення допомагає людям розпізнавати дезінформацію, фейкові новини та маніпуляції, які можуть впливати на їхні погляди та рішення. Це особливо актуально в галузі освіти, де важливо формувати у здобувачів освіти здатність критично оцінювати джерела інформації та аналізувати її достовірність.

По-друге, медіаграмотність передбачає розуміння технологій, які використовуються для створення та поширення інформації. Українська освіта має зосередити зусилля на навчанні молодого покоління цифрових навичок, щоб молодь могла ефективно використовувати різноманітні медіа та інструменти для здобуття знань та взаємодії.

По-третє, вітчизняна освіта має ставити акцент на розвиток творчого мислення та здатності до критичної оцінки інформації. Це допоможе сформувати нове покоління активних громадян, які можуть долучитися до глобальних дискусій, аргументовано висловлювати свої думки і ухвалювати обґрунтовані рішення.

Переважає більшість вчених погоджується, що цифрова трансформація суттєво змінює спосіб, яким суспільство сприймає та обробляє інформацію. Однак, разом із цим виникають нові виклики, пов'язані з кількістю доступної інформації, її швидким поширенням та зберіганням, а також з підвищеним ризиком поширення недостовірної або навіть шкідливої інформації. Тому важливо розвивати у молодого покоління навички аналізу та оцінки інформації, щоб вони могли критично ставитися до всього, що навколо них.

Зі зростанням впливу цифрових медіа підвищується значення відповідального ставлення до них освітян, батьків, уряду та суспільства загалом. Важливо, щоб усі суспільні групи спільно працювали над забезпеченням якісної освіти, приділяючи значну увагу розвитку критичного

мислення та медіаграмотності. Тільки так Україна зможе підготувати обізнаних та компетентних громадян, які здатні ефективно функціонувати в цифрову епоху, повною мірою використовуючи її можливості та впоратися з будь-якими її викликами.

Подальші наукові дослідження у сфері медіаграмотності мають сфокусуватися на вдосконаленні ефективних методів навчання, зокрема з урахуванням впливу різноманітних медіаформатів та технологій. Окрім того, важливо дослідити взаємозв'язок між розвитком медіаграмотності та формуванням активної громадянської позиції в сучасному цифровому суспільстві. Такі дослідження сприятимуть більш ефективному навчанню та підготовці суспільства до викликів цифрової епохи.

Література:

1. Антонченко М. Розвиток критичного мислення як головне завдання медіаосвіти. *Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»*: зб. матеріалів / Редкол.: В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2022. С. 10–21. URL: <https://znayshov.com/FR/11923/555.pdf> (дата звернення 07.08.2023).
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. 2016. URL: <https://cutt.ly/fhd0x75> (дата звернення 07.08.2023).
3. Меморандум між МОН та Мінкультури: розвиток медіаграмотності та протидія маніпуляціям в інформаційному просторі. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/memorandum-mizh-mon-ta-minkulturi-rozvitok-mediagramotnosti-ta-protidiya-manipulyaciyam-v-informacijnomu-prostorі> (дата звернення 07.08.2023).
4. Научук І. Розвиток медіаосвіти в Україні: сучасний стан та вимога сьогодення. *Молодь і ринок*. 2015. № 3. С. 162–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_3_35 (дата звернення 06.08.2023).
5. Невмижицька О. Медіаосвіта як засіб формування критичного мислення особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Том 6. С. 114–117. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204654> (дата звернення 08.08.2023).
6. Ніколенко Л., Шилонова В. Сприятливий соціальний клімат в учнівському інклюзивному колективі. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 12 (41). С.180–197.
7. Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89–98.
8. Практична медіаосвіта: медіаграмотність в освітньому просторі: навч.-метод. посіб. / уклад. : В. В. Байдик, О. В. Проніна; за заг. ред. В. В. Байдик. Лисичанськ, 2021. 66 с.
9. Тягло О. Чи потрібне критичне мислення українській школі? *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : зб. ст. П'ятої міжнар. наук.-метод. конф. з медіаосвіти та медіаграмотності (м. Київ, 31 берез. – 1 квіт. 2017 р.). Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. С. 60–64.
10. Creative activity at higher education institutions: Ukrainian pedagogical overview / M. Boichenko et al. *Revista Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11, no. 59. P. 161–171. URL: <https://doi.org/10.34069/ai/2022.59.11.15> (date of access: 15.08.2023).
11. Masterman L. *Teaching the Media*. London: Comedia Press, 1988. 341 p.

References:

1. Antonchenko, M. (2022). Rozvitok kritichnogo mislennya yak glavne zavdannya mediaosviti [Development of critical thinking as the main task of media education]. *Metodika integraciyi v proyekti «Vivchaj ta rozriznyaj: info-medijna gramotnist»*: zbirnik materialiv – Methodology of integration in the project "Study and differentiate: info-media literacy": a collection of materials. Kyiv: Akademiya ukrayinskojyi presi, IREX, Centr vilnoyi presi, pp.10–21 [in Ukrainian].

2. *Koncepciya vprovadzhennya mediaosviti v Ukraini* [Concept of implementation of media education in Ukraine] (2016). URL: <https://cutt.ly/fhd0x75> [in Ukrainian].
3. *Memorandum mizh MON ta Minkulturi: rozvitok mediagramotnosti ta protidiya manipulyaciyam v informacijnomu prostori* [Memorandum between the Ministry of Education and Culture and the Ministry of Culture: development of media literacy and countering manipulation in the information space] (2021). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/memorandum-mizh-mon-ta-minkulturi-rozvitok-mediagramotnosti-ta-protidiya-manipulyaciyam-v-informacijnomu-prostori> [in Ukrainian].
4. Naumuk, I. (2015). Rozvitok mediaosviti v Ukraini: suchasnij stan ta vimoga sгодennya [Development of media education in Ukraine: current state and current requirements]. *Molod i rinok - Youth and the market*, 3, 162–166 [in Ukrainian].
5. Nevmizhicka, O. (2020). Mediaosvita yak zasib formuvannya kritichnogo mislennya osobistosti [Media education as a means of forming critical thinking of an individual]. *Aktualni pitannya gumanitarnih nauk – Current issues of humanitarian sciences*, 27(6), 114–117 [in Ukrainian].
6. Nikolenko, L. & Shilonova, V. (2020). Spriyatlivij socialnij klimat v uchnivskomu inklyuzivnomu kolektivі [Favorable social climate in the student inclusive team]. *Visnik pislyadiplomnoi osviti – Bulletin of postgraduate education*, 12(41), 180–197. [in Ukrainian].
7. Pometun, O. (2018). Kritichne mislennya yak pedagogichnij fenomen [Critical thinking as a pedagogical phenomenon]. *Ukrayinskij pedagogichnij zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 89–98.
8. Bajdik, V. V., Pronina, O. V. (2021). *Praktichna mediaosvita: mediagramotnist v osvitnomu prostori* [Practical media education: media literacy in the educational space]. Lysychansk. [in Ukrainian].
9. Tyaglo, O. (2017). Chi potribne kritichne mislennya ukrayinskij shkoli? [Does Ukrainian school need critical thinking?]. *Praktichna mediagramotnist: mizhnarodnij dosvid ta ukrayinski perspektivi – Practical media literacy: international experience and Ukrainian perspectives*. Kyiv: Centr Vilnoyi Presi, Akademiya ukrayinskoyi presi, pp. 60–64. [in Ukrainian].
10. Boichenko, M., Kozlova, T., Kulichenko, A., Shramko, R. & Polyezhayev Y. (2022). Creative activity at higher education institutions: Ukrainian pedagogical overview. *Amazonia Investiga*, 11(59), 161–171 [in Ukrainian].
11. Masterman, L. (1988). *Teaching the Media*. London : Comedia Press.